บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “นางมหรสพไทย : พัฒนาการทางอัตลักษณ์ของความเป็นหญิงจากมหรสพหญิงโบราณถึงมหรสพปัจจุบัน” ฉบับนี้ เป็นการศึกษาในมิติของศิลปะกับสังคม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ยุคด้วยกัน คือ ยุคจารีต (สมัยอยุธยาถึงรัชกาลที่ 3) ยุคสมัยใหม่ (สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6) และยุคไทยพัฒนา (สมัยรัชกาลที่ 7 ถึงปัจจุบัน) มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาความเป็นหญิงไทยของนางมหรสพและปัจจัยที่ทำให้ความเป็นหญิงของนางมหรสพเกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อผู้หญิง โดยผ่านกรอบวิเคราะห์ทางเพศภาวะ ชนชั้นและการครอบงำทางวัฒนธรรมในมุมมองสตรีนิยม และใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร

ผลการศึกษาพบว่า มหรสพหญิงมีต้นกำเนิดมาจาก “เขตพระราชฐานชั้นใน” ในยุคจารีต (สมัยอยุธยา) ซึ่งเป็นเขตหวงห้ามไม่ให้คนนอกเข้า โดยเฉพาะผู้ชาย โดยผู้มีอำนาจสูงสุดจะรับอิทธิพลอินเดียในการกำหนดและบุกเบิกมหรสพหญิงทั้งหมด 3 ชนิด (มโหรีหญิง ระบำและละครผู้หญิง) ให้มีไว้เพื่อเสริมสร้างอำนาจบารมีจากการใช้ในพระราชพิธีและเพื่อความบันเทิงในพระราชนิเวศน์

สำหรับผู้หญิงที่เข้าไปเป็นนางมหรสพในราชสำนักมักจะมาจากการถวายตัว และได้รับการขัดเกลาทางสังคมอย่างเข้มข้นจากท้าวนางต่าง ๆ เพื่อให้มีอัตลักษณ์แบบผู้หญิงในอุดมคติ (ideal type) ของสังคมคือ งามทั้งรูปร่างหน้าตาและการแต่งกาย มีความเป็นกุลสตรีที่มีกิริยามารยาทเรียบร้อย สงบเสงี่ยม อ่อนหวาน สงวนท่าทีและมีความชำนาญวิชาทางการเรือนเป็นพื้นฐาน โดยเป้าหมายสูงสุดของพวกเธอก็คือการเป็นภรรยาของเจ้าสำนัก และให้กำเนิดหน่อเนื้อเป็นราชโอรสผู้สืบสันตติวงศ์ภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) อันนำมาซึ่งความมั่นคงทางสถานภาพและการเลื่อนตำแหน่งของพวกเธอ

ดังนั้น การแสดงมหรสพหญิง จัดเป็นการปรนนิบัติรูปแบบหนึ่งเพื่อตอบสนองความต้องการทางโลกียสุขแก่เจ้าสำนัก ภายใต้การควบคุมพฤติกรรมอย่างเข้มงวดตามกฎมณเฑียรบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “เรื่องชู้สาว” ซึ่งมีโทษถึงประหารชีวิต โดยเรื่องเพศวิถีของนางมหรสพได้ถูกผูกขาดและทำให้เป็นเรื่องของการเมืองจากผู้ชายในฐานะผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองในทุกยุคทุกสมัย

สำหรับในยุคสมัยใหม่ (สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6) จากการออกประกาศอนุญาตให้เอกชนสามารถก่อตั้งคณะละครผู้หญิงได้ในรัชกาลที่ 4 และการแพร่กระจายของวัฒนธรรมตะวันตกในหมู่ชนชั้นสูง ส่งผลให้เป็นยุคบุกเบิกของการสร้างมหรสพหญิงเพื่อการค้าในเชิงพาณิชย์ โดยนางมหรสพนอกราชสำนักได้มีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การปรนนิบัติ (ให้ความบันเทิง)

แก่สาธารณะ เพื่อตอบสนองจินตนาการผ่านทางสายตาและทางหู อีกทั้งนางมหรสพในยุคนี้ได้มีวิถีชีวิตที่แตกต่างหลากหลายภายในตามสถานภาพและพื้นที่ของตน (วังหลวง วังเล็กและคณะละครเอกชนต่าง ๆ) ตั้งแต่ พระมเหสี เจ้าจอมหม่อมห้ามไปตลอดจนถึงสามัญชนหรือพวกไพร่ทาส

นางมหรสพจากวังหลวงและวังเล็กได้ถูกคาดหวังให้มีอัตลักษณ์ความเป็นหญิงแบบผสมผสานความเป็นหญิงแบบวิกตอเรียน สิ่งที่เพิ่มเข้ามาคือการรู้หนังสือ มีกิริยามารยาทในการสมาคม การรักษาพรหมจรรย์และความงามอย่างตะวันตก ส่วนนางมหรสพนอกวังจะได้รับการคาดหวังเพียงแค่มีความสามารถทางการแสดง ยอมจำนนอยู่ในโอวาท ไม่ก้าวร้าวต่อเจ้าของคณะก็เพียงพอ เนื่องจากพวกเธอมีค่าแค่เพียงเป็นสินค้าเพื่อสร้างรายได้เท่านั้น ไม่ได้เป็นสัญลักษณ์แห่งคุณค่าอย่างนางมหรสพในวังต่าง ๆ และถูกผูกมัดด้วยเงินกำไรมากกว่าการผูกมัดด้วยใจ

นางมหรสพจากทุกพื้นที่ในยุคสมัยใหม่นี้ ได้มีเป้าหมายสูงสุดที่เป็นสูตรสำเร็จร่วมกัน คือ การตกเป็นภรรยาของเจ้าของสังกัดคณะและให้กำเนิดทายาทเช่นเดียวกันกับนางมหรสพในยุคจารีต อย่างไรก็ตามในยุคนี้ได้มีนางมหรสพบางคนกล้าที่จะต่อรองอัตลักษณ์ของตนเองด้วยการปฏิเสธการเป็นเบี้ยล่างและการถูกครอบครองจากผู้ชาย อีกทั้งบางคนยังได้รับพระราชทานเจิมให้ครอบครูแทนผู้ชายได้อีกด้วย ซึ่งเป็นผลมาจากกระแสการเรียกร้องสิทธิสตรี อิทธิพลค่านิยมผัวเดียวเมียเดียวจากตะวันตกและค่านิยมทางเพศภาวะเรื่องการศึกษาที่ดีขึ้นของผู้หญิงนั่นเอง

ส่วนผลการศึกษาในยุคไทยพัฒนา (สมัยรัชกาลที่ 7 ถึงปัจจุบัน) จัดเป็นยุคมหรสพผ่านสื่อ (ภาพยนตร์ วิทยุ และโทรทัศน์) อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจากตะวันตก และการขยายตัวของธุรกิจบันเทิง ส่งผลให้เกิดการก่อตั้งสังกัดคณะมหรสพของเอกชนต่าง ๆ ขึ้นมากมาย

อัตลักษณ์ความเป็นหญิงของนางมหรสพยุคหลังนี้จะผันแปรไปตามรัฐ นายทุน และคนดูตามช่วงเวลาต่าง ๆ ซึ่งนางมหรสพถูกเรียกว่า “คนของประชาชน” โดยภาพลักษณ์ “เซ็กซี่” แบบนางมหรสพตะวันตก จัดเป็นภาพลักษณ์ที่ล่อแหลมที่สุดแห่งยุค เพราะเป็นขั้วตรงข้ามกับความเป็นกุลสตรีไทยดั้งเดิม ดังนั้น นางมหรสพสามารถเป็นได้ทุกอย่างทั้งนางฟ้า, นางมาร, ดาวยั่ว, โสเภณีหรือขวัญใจประชาชนที่ถูกผูกมัดและควบคุมด้วยสัญญาที่เป็นแผ่นกระดาษแทนสัญญาใจ

เป้าหมายสูงสุดของนางมหรสพในยุคปัจจุบัน คือ การ “โกอินเตอร์” อันนำพารายได้มหาศาลมาสู่ตนเองและต้นสังกัด ซึ่งในขณะเดียวกัน นางมหรสพก็ยังไม่พ้นต่อการถูกจับจ้องและล่วงละเมิดทั้งเรื่องการงานและเรื่องส่วนตัว โดยเรื่องที่ถูกจับจ้องมากที่สุดก็ไม่พ้นเรื่องชู้สาวเหมือนอย่างในยุคโบราณ ประกอบกับค่านิยมการรักษาพรหมจรรย์จากสมัยรัชกาลที่ 5 ได้กำหนดค่านิยมของมหาชนว่านางมหรสพห้ามมีแฟน ห้ามแต่งงาน ห้ามท้อง ไม่อย่างนั้นอาจจะสามารถตกเป็นข่าวเสียหายที่แพร่กระจายไปตามสื่อต่าง ๆ จนเสื่อมความนิยมลงได้ ทั้ง ๆ ที่ข่าวดังกล่าวไม่เป็น

ประโยชน์ต่อสังคมแต่ประการใด ทั้งนี้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวเปรียบเสมือนเป็นการบังคับทางอ้อมให้นางมหรสพกลับไปมีอัตลักษณ์ความเป็นหญิงแบบกุลสตรีไทยดั้งเดิมที่ยังคงฝังรากลึกมาจนถึงปัจจุบันนั่นเอง

Abstract

This thesis aims to study the Thai Society in the dimension of stage performance. Thai societies can be classified into three eras, i.e., Traditional Era (Ayutthaya period to King Rama III), and Developing Era (King Rama VII to present time). This study on 'Thai Actresses and Female Singers : Gender Identity Development from Ancient to Present of Dramatic Arts Performance' aims to study the female identity of female performers and the factors that change the female identity of female performers, and influence all women in the society. In order to study these matters, the researcher considers genders classes, and cultural domination in the framework of feminism. In addition, the researcher also consults and analyzes some relevant document.

The research result indicates that female performers were originated from the 'the inner court', in the traditional era (Ayutthaya), which was restricted for 'ladies in the court' only, outsiders, especially men, were not allowed to enter the inner court. The noble were inspired by Indian drama and created three types of lady performances female music bands, female dances, and female drama. These performances were used in ceremonies and entertainment event in the court. The high ranking lady in the court whose band dram group, or dance group was used in such events would obtain respect from the others and, eventually, trust and power.

Young ladies would be taken to the court by their parents or relatives. They were presented to high ranking noble ladies who would teach and train them in order that they would be the ladies of the ideal type of the society in that time. The ideal lady in those days must be beautiful and have beautiful dress. The ideal lady must be gentle, calm sweet, reserved, and good at house works. The highest goal of an ideal lady was to be the wife of a noble man and to bear a male baby who would bear the name of his paternal family. This would give the lady the securities in status and rank. Such an idea depicts the Patriarchy of the society.

Therefore, female performance was a form of sensual entertainment for noble men under the strict rules and orders. The most severe punishment was execution which

was for the case of an adultery. Female performers could not love or have intimacy with male outsiders. They were preserved for noble men who had economic and political powers.

In the modern era (King Rama IV to King Rama VI), during the reign of King Rama IV, common people were allowed to establish their own female performance groups. In addition, western cultures were spreading among the noble. Thus, it was the beginning age of commercial female performances. Female performers outside the court was for entertain the public and for pleasing audiences' imaginations through their eyesights and hearing. Female performers in this era had various lifestyles in accordance with their statuses and work places (the inner court, the private mansions for the noble, and the public places consorts, ladies in the courts, people, or slaves.

Female performers in the inner court and in the private royal mansions were expected to have the identity of ideal Thai ladies, together with the identity of ideal Victorian ladies. The additional aspects were manners, virginity, and western beauty. Meanwhile, female performers outside the court were expected to be talented and respectful to their leaders because they were regarded to be just money generators. They did not have value as the female performers in the court did. They concentrated on profit rather than love.

Female performers in this era shared the same goal which was to marry the owner of the group and have male babies. This was the same goal that the female performer in the former era had. However, female performers in this era could determine their identities. They could refuse to be controlled by men. Besides, some of them received the royal consent to consecrate their students. These incidents were the results from feminism, western monogamy, and educations.

The developing era (King Rama VII to the present) is the era of the entertainment through media (films, radios, and televisions), which was originated from the development of western technology and the expansion of entertainment business. As a result, many people establish their performance groups.

The identity of female performers in this era varies accordingly to the government, the producer, and the audience. Female performers are called 'people's

entertainers'. The most outrageous image in this period is the 'sexy' one. This is completely opposite to the identity of the ideal Thai lady in the past. Hence, female performers in this era can be anything: angles, villainesses, bombshells, or people's sweethearts, which were obliged with contracts.

The highest goal of female performers in this era is to 'go inter' which can bring a good deal of income to them and their dealers. At the meantime, they are still abused and violated both in their careers and personal lives. The aspect that the public are interested in is the 'love affair'. This is the same aspect as the people in the past were interested in. in addition the value of the virginity, which was developed during the reign of King Rama V, made the public believe that female performers should not have love, marry, or become pennants; otherwise, their scandals would be spread and their popularity would fade. However, this aspect makes no good to the public. This phenomenon is the indirect force that makes female performs turn back to the identity of the ideal Thai lady in the past, which has been deeply rooted for many centuries.